

fdrum

D

KENMERKEN, RANDVOORWAARDEN EN CRITERIA
VAN PRAKTIJKGERICHT ZORGONDERZOEK

fdrum
VOOR PRAKTIJKGERICHT
ONDERZOEK

KENMERKEN, RANDVOORWAARDEN EN CRITERIA VAN PRAKTIJKGERICHT ZORGONDERZOEK

Definitieve versie 9 juni 2011

In opdracht van:

HBO-raad
ZonMw

Projectgroep:

- dr. Henk Smeijsters (vz.), Hogeschool Zuyd
- dr. Yvonne Heerkens, Hogeschool van Arnhem en Nijmegen
- dr. Sandra Beurskens, Hogeschool Zuyd
- dr. Willemijn van Gastel, ZonMw
- dr. Joke Mintjes, Hogeschool van Arnhem en Nijmegen
- dr. Evelyn Finnema, NHL Hogeschool en Hogeschool Rotterdam
- dr. Hugo Velthuijsen, Hanzehogeschool Groningen
- dr. Marian Adriaansen, Hogeschool van Arnhem en Nijmegen
- dr. Gerialien Holsbrink-Engels, Saxion
- drs. Roy Teng, ZonMw
- drs. Gerard van Leeuwen, ZonMw
- dr. Toon Voorham, Hogeschool Rotterdam
- dr. Katie-Lee Weille, Hogeschool Leiden
- dr. Frans Spierings, Hogeschool Rotterdam
- dr. Karen Cox, Fontys Hogescholen
- dr. Erik Baars, Hogeschool Leiden

HBO raad
vereniging van hogescholen

www.lectoren.nl

VOORWOORD

ZonMw en de HBO-raad sloten in 2008 een convenant. De bedoeling hiervan was onder andere dat lectoraten meer toegang zouden krijgen tot de subsidiekanalen van ZonMw en dat er meer praktijkgericht onderzoek zou plaatsvinden om de beroepspraktijk te innoveren. De nauwe band tussen het hbo en de praktijk van zorgberoepen was het vertrekpunt. Op basis van dit convenant werden projecten gestart. *Kenmerken, randvoorwaarden en criteria van praktijkgericht zorgonderzoek* is een van deze projecten. Belangrijke doelstelling van dit project was het in samenspraak vastleggen van de onderscheidende kenmerken van *praktijkgericht zorgonderzoek*.

De HBO-raad had, voorafgaand aan dit project, aan een groep lectoren gevraagd een *Gedragscode praktijkgericht onderzoek* op te stellen. Deze code, die in 2010 werd afgerond, betreft alle praktijkonderzoek binnen hogescholen. De code bevat bij elke onderzoeksfase afwegingen die de praktijkonderzoeker moet maken opdat het onderzoek daadwerkelijk praktijkgericht is en goed wordt uitgevoerd.

De *Kenmerken, randvoorwaarden en criteria van praktijkgericht zorgonderzoek* is ontwikkeld tegen de achtergrond van de gedragscode en vormt een toespitsing naar het praktijkgericht onderzoek in de zorgsector. Dit document is opgesteld om de praktijkonderzoeker te ondersteunen bij het voorbereiden van een praktijkonderzoek in de zorg. Wij hopen dat dit document bijdraagt aan goede voorstellen voor praktijkgericht onderzoek en uiteindelijk tot praktische en toepasbare onderzoeksresultaten.

dr. Henk J. Smid
Directeur ZonMw

drs . Ad de Graaf
Directeur HBO-raad

INHOUDSOPGAVE

Inleiding	9
1) Kenmerken van praktijkgericht zorgonderzoek	10
2) Randvoorwaarden voor praktijkgericht zorgonderzoek	12
3) Kwaliteitscriteria voor praktijkgericht zorgonderzoek	14
4) Aanbevelingen	17
Bronnen	18

INLEIDING

Dit document is ontstaan gedurende het studiejaar 2010-2011. Op basis van het convenant afgesloten door ZonMw en de HBO-raad zijn door het Forum voor Praktijkgericht Onderzoek de voorzitter en de leden van de projectgroep geworven.

De lectoren van de projectgroep fungeerden als een expertisegroep. Het document is ontwikkeld door middel van individuele reacties op diverse concepten, door in hetzelfde document op elkaars opmerkingen te reageren en door een drietal mondelinge bijeenkomsten. De opmerkingen werden door de voorzitter telkens verwerkt tot een nieuw concept waarop iedere lector kon reageren. Punten waarvoor een verdiepende discussie nodig was alvorens een beslissing kon worden genomen, waren input voor de mondelinge bijeenkomsten. Zo is toegewerkt naar consensus. Niet elke lector van de projectgroep was in de gelegenheid eenzelfde tijdinvestering te plegen, maar alle lectoren van de projectgroep stemmen zonder voorbehoud in met dit document.

De opdracht voor de projectgroep was behalve het opstellen van het document ook het uitproberen van de mogelijkheden van een wiki. Door ZonMw werd hiertoe een wiki ingericht. Deze wiki heeft het samenwerken aan dit document slechts in geringe mate ondersteund.

Dit document bevat achtereenvolgens kenmerken van praktijkgericht zorgonderzoek, randvoorwaarden waaraan voldaan moet zijn wil praktijkgericht zorgonderzoek uitvoerbaar zijn en ten slotte criteria die de kwaliteit waarborgen. Als laatste worden aanbevelingen gedaan over het gebruik van dit document door ZonMw en de HBO-raad.

1) KENMERKEN VAN PRAKTIJKGERICHT ZORGONDERZOEK

Het domein van praktijkgericht zorgonderzoek

Praktijkgericht zorgonderzoek richt zich op zorg in de brede betekenis van het woord. Dit wil zeggen: elk professioneel handelen dat direct of indirect, preventief, curatief of palliatief, het verbeteren, in stand houden of het vertragen van achteruitgang van de gezondheid en het functioneren van mensen nastreeft. Dat betekent dat het zowel gaat om zorg zoals verleend in de reguliere zorg, maar ook om bijvoorbeeld arbozorg. Het onderzoek in de praktijk van de zorg kan als uitgangspunt dienen voor praktijkgericht onderzoek in andere domeinen, bijvoorbeeld welzijn.

Probleemstelling en vraagstelling van praktijkgericht zorgonderzoek

Praktijkgericht zorgonderzoek is geworteld in de beroepspraktijk van de zorg. De vragenstellingen worden ingegeven door de professionele praktijk ('real life'-situaties). Praktijkgericht zorgonderzoek is niet alleen praktijkvolgend, het kan tevens proactief zijn omdat het nieuwe inzichten in de praktijk introduceert. In bepaalde situaties kan het zo zijn dat er in de praktijk als zodanig nog geen vraag bestaat, maar het praktijkgericht zorgonderzoek een latente vraag expliciteert of een nog niet bestaande vraag initieert. De blik van de buitenstaander kan helpen de grenzen van de denkkaders in de praktijk te overschrijden.

De vraagstelling richt zich op bestaande en verwachte problemen in de zorgpraktijk. In praktijkgericht zorgonderzoek wordt de beschrijving van het praktijkprobleem erkend door en uitgewerkt met of voor de praktijk. Het praktijkprobleem en de bijbehorende complexiteit worden zo systematisch en volledig mogelijk meegenomen. Kenmerkend is dat de praktijk de uit de probleemstelling afgeleide vraagstelling graag beantwoord wil zien, dat er vanaf het begin voldoende draagvlak is voor het beoogde resultaat en de praktijk actief haar medewerking verleent aan het realiseren van dit resultaat. In tegenstelling tot meer 'top down' georganiseerd onderzoek is bij praktijkgericht zorgonderzoek veel meer sprake van 'pull' (vanuit de praktijk) en veel minder van 'push' (vanuit de onderzoeker).

Doelen en resultaten van praktijkgericht zorgonderzoek

Doel van praktijkgericht zorgonderzoek is het wetenschappelijk verantwoord bijdragen aan oplossingen voor praktijkproblemen, het beantwoorden van praktijkvragen en het ontwikkelen en innoveren van de zorgpraktijk. De resultaten zijn bijvoorbeeld nieuwe kennis, inzichten, richtlijnen, protocollen, interventies, meetinstrumenten en praktisch bruikbare, creatieve en innovatieve oplossingen. Praktijkgericht zorgonderzoek draagt bij aan de opbouw van het kennisgebouw ten behoeve van praktijk en onderwijs.

De resultaten van praktijkgericht zorgonderzoek worden verspreid via publicaties in (inter)nationale wetenschappelijke tijdschriften en vaktijdschriften, presentaties op studiedagen en congressen, digitale media en via onderwijs, opleidingen en beroepsorganisaties.

Overdraagbaarheid van de resultaten

Praktijkgericht zorgonderzoek sluit optimaal aan bij de beroepspraktijk en is tijdens de uitvoering afgestemd op de betreffende context. Met de resultaten van het onderzoek wordt echter ook overdraagbaarheid beoogd. Het is de bedoeling dat de resultaten meer of minder generaliseerbaar zijn en bruikbaar zijn in een andere context, zij het met de nodige aanpassingen. Dit impliceert dat de resultaten van praktijkgericht zorgonderzoek uitsluitel moeten geven over de kenmerken van de context waarin het onderzoek werd uitgevoerd, zodat hieruit kan worden afgeleid in welke mate een andere context met de onderzochte context overeenstemt.

Samenwerkingsverbanden

Praktijkgericht zorgonderzoek vindt plaats in een netwerk waarbij tussen vertegenwoordigers van diverse partijen/organisaties en op verschillende manieren kenniscirculatie en kenniscreatie plaatsvinden. Er is sprake van organisatorische en inhoudelijke verbanden tussen (zorg)organisaties en kennis- en onderzoekscentra.

Methodologie van praktijkgericht zorgonderzoek

Bij praktijkgericht zorgonderzoek worden onderzoeksmethoden ingezet om te komen tot een probleemverheldering en vraagarticulatie en voor het zoeken van een antwoord op de geformuleerde vraagstelling. Bij de *probleemverheldering* en *vraagarticulatie* wordt gebruik gemaakt van wetenschappelijke methoden die ervoor zorgen dat de zorgpraktijk bij de formulering van probleem en vraag systematisch betrokken wordt.

De onderzoeksmethoden die vervolgens gekozen worden voor het *beantwoorden van de vraagstelling*, passen optimaal bij de aard van de vraagstelling, zijn wetenschappelijk verantwoord, voldoen aan de voor de onderzoeksmethode geldende wetenschappelijke criteria en worden volgens de vigerende regels uitgevoerd. Dit impliceert dat bij de reflectie over de onderzoeksmethodologie zowel wetenschappelijke criteria als ook criteria uit de context van de zorgpraktijk een rol spelen.

De aard van de vraagstelling heeft vaak tot gevolg dat sprake is van meerdere professies die met elkaar samenwerken, waarbij diverse soorten expertise met elkaar verbonden worden. Met nadruk wordt hier de term *professie* en niet *discipline* verkozen om aan te geven dat de vraagstelling niet vanuit de wetenschappelijke disciplines, maar vanuit de praktijk ontstaat.

Kenmerkend is verder dat praktijkgericht zorgonderzoek niet alleen plaats hoeft te vinden in samenwerking met professionals, maar ook met andere partijen, waaronder patiënten/cliënten en bij de zorg betrokken instanties. In praktijkgericht zorgonderzoek worden de belanghebbenden actief bij het onderzoeksproces betrokken.

Praktijkgericht zorgonderzoek omvat alle methoden van onderzoek, zowel kwantitatief als kwalitatief. Praktijkgericht zorgonderzoek maakt gebruik van onderzoeksmethoden en designs die afgestemd zijn op de typische kenmerken van praktijkgericht zorgonderzoek. Om recht te doen aan de complexe zorgpraktijk wordt vaak gebruik gemaakt van een combinatie van onderzoeksmethoden.

Voor probleemverheldering, vraagarticulatie, probleemoplossingen en antwoorden geldt dat de uitkomsten voor de deelnemers aan het onderzoek herkenbaar zijn.

Samengevat geldt dat de onderzoeksmethode:

- past bij het betreffende probleem en de vraag;
- afgestemd is op de context van de praktijk zodat de resultaten voor de praktijk optimaal zijn;
- methodologisch verantwoord is en resulteert in geldige resultaten;
- praktisch uitvoerbaar is.

2) RANDVOORWAARDEN VOOR PRAKTIJKGERICHT ZORGONDERZOEK

Welke randvoorwaarden van toepassing zijn hangt onder meer af van de omvang van het onderzoek. Niet bij elk onderzoek hoeft aan alle randvoorwaarden, hieronder beschreven, voldaan te worden. Het verdient aanbeveling een partnerovereenkomst op te stellen waaruit blijkt dat werkveld en onderzoekers beide belang hebben bij het proces en de resultaten van het onderzoek en zich beide inzetten om aan de relevante randvoorwaarden te voldoen.

Personeel

- 1) Er is minimaal een gepromoveerde of een ervaren senior praktijkonderzoeker voor een substantieel deel bij het onderzoek betrokken.
- 2) Docentonderzoekers die betrokken zijn bij het onderzoek hebben bij voorkeur een masterniveau of zijn bezig met een masteropleiding.
- 3) Er is een gepromoveerde of senior onderzoeker als projectleider/onderzoeker beschikbaar die als 'trekker' fungeert.
- 4) Er zijn in de praktijkinstelling professionals beschikbaar ten behoeve van het onderzoek met aantoonbare ervaringskennis in het betreffende beroep en met affiniteit en basisvaardigheden op het gebied van praktijkgericht zorgonderzoek.
- 5) Er zijn stafmedewerkers en onderzoekers van de praktijkinstelling betrokken bij het onderzoek die (delen van) het onderzoek in de praktijkinstelling kunnen initiëren en coördineren.
- 6) Er is een stuurgroep aanwezig waarin het management van de praktijkinstelling en een vertegenwoordiger vanuit het management van de onderzoekinstelling zitting heeft.
- 7) Er is een wetenschappelijke adviesraad bestaande uit onafhankelijke onderzoekers die veel expertise hebben met het doen van praktijkgericht onderzoek.
- 8) Er is een praktijkadviesraad bestaande uit onafhankelijke professionals die inhoudelijk deskundig zijn op het gebied van het betreffende beroep.
- 9) De verantwoordelijke lijnmanager in de praktijkinstelling bevestigt schriftelijk de medewerking aan het onderzoek en, indien relevant, de ondersteuning bij de implementatie van de onderzoeksresultaten.

Taken en bevoegdheden

- 10) In het onderzoeksplan is beschreven wie welke taken uitvoert en wie waarvoor verantwoordelijk is, geaccordeerd door verantwoordelijken vanuit de bij het onderzoek betrokken instellingen.

Heldere taken en bevoegdheden zijn vooral noodzakelijk omdat professionals in de praktijk vaardig zijn in het beschrijven en verantwoorden van hun praktische handelen en onderzoekers in het opzetten en uitvoeren van onderzoek. Het onderzoek maakt duidelijk waar praktijkprofessionals en onderzoekers elkaar aanvullen en ondersteunen.

Rol van bachelor- en masterstudenten

Beroepsopleidingen hebben als visie en missie om (jonge) mensen op te leiden, te trainen en te begeleiden tot competente beroepsbeoefenaren die kunnen functioneren in een snel veranderende omgeving. De beroepsopleidingen zien zichzelf hierbij steeds meer als kennisinstelling die zich ten doel stelt kennis te ontwikkelen, te exploiteren en te managen.

Hoe de kennis uit onderzoeksprojecten in het curriculum (leerplan) van de beroepsopleidingen terecht kan komen is nog een onontgonnen terrein. Het is waarschijnlijk complexer dan in eerste instantie wordt gedacht. Een belangrijk aspect van de relatie onderwijs-onderzoek in het hoger onderwijs is dat actuele kennis die verworven is in onderzoek direct wordt overgedragen aan nieuwe studenten. Dit krijgt vooral vorm indien docenten participeren in onderzoeksprojecten en deze kennis via hun onderwijs direct overdragen aan hun studenten. Daarnaast wordt getracht studenten in te schakelen in onderzoeksprojecten met het doel hen meer onderzoeksvaardigheden bij te brengen. Veel onderzoek fungeert daardoor tegelijk als leeronderzoek voor studenten.

Acties ten behoeve van het onderzoeksdesign

Als bijvoorbeeld een Randomised Controlled Trial (RCT) wordt uitgevoerd, is met de praktijkinstelling afgesproken dat zij aan de daarbij benodigde eisen ten aanzien van intake, randomisatie, protocollering

van de behandeling enz. wil en kan voldoen. Ook als er bijvoorbeeld extra diagnostische ingrepen nodig zijn zoals laboratoriumkweken, het afnemen van een vragenlijst, het voeren van intakegesprekken, het zorgvuldig omgaan met de onderzoeksgegevens. De praktijkinstelling is bereid dergelijke randvoorwaardelijke taken uit te voeren dan wel deze te ondersteunen.

Ethische maatstaven

Bij praktijkgericht zorgonderzoek wordt ervoor gezorgd dat voldaan is aan de daarvoor geldende ethische maatstaven. Zie hiervoor ook de *Gedragscode praktijkgericht onderzoek*.

Materieel

- 11) In het onderzoek zijn door de deelnemende partijen uren vrijgemaakt voor personen die aan het onderzoek deelnemen. Er is voorzien in een budget dat het mogelijk maakt reguliere taken van mensen die deelnemen aan het onderzoek te laten overnemen door collegae.
- 12) Er is voorzien in activiteiten en middelen die het uitvoeren van het beoogde design in de praktijk daadwerkelijk mogelijk maken.
- 13) De onderzoekers kunnen beschikken over de noodzakelijke meetinstrumenten en data-analyseprogramma's passend bij de gekozen onderzoeksmethoden.
- 14) Het onderzoek wordt bij voorkeur niet uitsluitend gefinancierd vanuit projectsubsidies, maar ook vanuit investeringen in de kennisinfrastructuur bij de betrokken onderzoeks-/onderwijsinstelling en praktijkinstellingen zelf.

Communicatie en implementatie

- 15) Er is sprake van communicatie binnen en buiten het onderzoek.

Communicatie over de doelen, activiteiten en voortgang vindt plaats onder de deelnemers aan het project, tijdens het onderzoek. Communicatie over resultaten vindt tevens plaats naar praktijkinstellingen die niet bij het project betrokken zijn. Dit gebeurt via een spectrum van kanalen, met in elk geval minimaal een publicatie in een vaktijdschrift. Bij het verspreiden van de opgedane kennis is, in alle stadia van het onderzoek, de praktijk nauw betrokken.

- 16) De aard en het aantal overlegvormen is transparant, functioneel en werkbaar.

Het onderzoek bevat een overzicht van overlegvormen, voorzien van doel, werkwijze, bezetting en frequentie van elk overleg, zowel planning als realisatie.

- 17) Implementatie van de resultaten vindt plaats binnen en buiten het onderzoek.

Onderdeel van het onderzoek is het implementeren van de resultaten in de instellingen betrokken bij het onderzoek. Implementatie is veelal onderdeel van praktijkgericht onderzoek. Daarenboven is sprake van de mogelijkheid tot implementatie van de resultaten in andere praktijkinstellingen nadat het onderzoek is afgerond.

- 18) Tijd en middelen voor communicatie- en implementatie activiteiten zijn begroot.

Voor de communicatie en implementatie binnen en buiten het project zijn tijd en middelen vrijgemaakt en een plan gemaakt. Tijd betekent dat er personen zijn die hieraan (een deel van hun) tijd kunnen besteden. Middelen betekent dat er (digitale) communicatiekanalen en voldoende geld beschikbaar zijn.

Het onderzoek bevat een overzicht van typen en frequentie van activiteiten ten behoeve van de communicatie met en implementatie in het praktijkveld, het onderzoeksveld en het onderwijsveld.

Kennisnetwerk

- 19) Er is tijdens het onderzoek bij voorkeur samenwerking met één of meerdere (andere) universiteiten, hogescholen of kennisinstellingen.
- 20) Het onderzoek sluit bij voorkeur aan bij bestaande zwaartepunten of meerjarige onderzoeksprogramma's.
- 21) Het onderzoekscentrum dat het praktijkgericht onderzoek uitvoert, is bij voorkeur gekoppeld aan de betreffende opleiding(en) die opleiden voor de praktijk van de beroepen waarvoor het onderzoek wordt uitgevoerd.

3) KWALITEITSCRITERIA VOOR PRAKTIJK- GERICHT ZORGONDERZOEK¹

Deze paragraaf betreft criteria voor het beoordelen van de kwaliteit van een onderzoeksvoorstel. Sommige van de punten hieronder kunnen niet altijd al op voorhand beschreven worden in het voorstel omdat ze onderdeel van het onderzoek zijn.²

Probleemstelling

1) De probleemstelling beschrijft systematisch het praktijkprobleem en de mogelijkheid voor innovatie.

Een goede praktijkgerichte onderzoeksaanvraag geeft een systematisch en doorgrond overzicht van het probleem in de praktijksituatie. Dit gebeurt zoveel mogelijk op basis van diverse soorten data, zoals onderzoeks- en beleidsrapporten en demografische gegevens, en kan bestaan uit zowel kwantitatieve als kwalitatieve gegevens. De probleemstelling geeft antwoord op de volgende vragen:

- Wat is het probleem?
- Hoe groot is het probleem en welke praktijk betreft het? ('groot' kan zowel kwantitatief als kwalitatief inhouden)
- Wat zijn de mogelijke oorzaken?
- Welke (wetenschappelijke) kennis en oplossingen zijn reeds voorhanden om tot verbetering/innovatie te komen?
- Wat zijn de hiaten?

2) De probleemstelling maakt duidelijk dat deze ook zo wordt ervaren in de praktijk.

De probleemstelling wordt aan de praktijk onttrokken. Dit kan onder meer blijken uit de volgende zaken:

- Praktijkmedewerkers zijn medeaanvragers en lid van de projectgroep (dit is een must).
- De hoofdonderzoeker is bij voorkeur deels werkzaam (geweest) in de praktijk of heeft zicht op wat er in de praktijk speelt.

Vraagstelling

3) Het beantwoorden van de onderzoeksvraag sluit aan op de probleemstelling en leidt tot een aanvulling op bestaande kennis, inzichten en/of producten.

De argumentatie:

- Geeft aan hoe het onderzoek een bijdrage kan leveren aan het oplossen van het praktijkprobleem.
- Geeft de maatschappelijke relevantie aan (maatschappelijke problemen cq speerpunten).
- Geeft aan dat het onderzoek een (wetenschappelijke) meerwaarde heeft t.o.v. huidige kennis, inzichten en/of producten.
- Geeft een kosten baten analyse (proportionaliteit).
- Geeft aan dat de vraagstelling beantwoordbaar is. Het beantwoorden van de vraagstelling past binnen de praktische mogelijkheden, is realistisch en haalbaar.

Onderzoeksmethode

4) De onderzoeksopzet is zodanig dat de zorgpraktijk niet teveel geweld wordt aangedaan.

- De onderzoeksmethode is aangepast aan de dagelijkse praktijk zodat de resultaten direct betrekking hebben op en toepasbaar zijn in de werkelijke praktijksituatie. Als de onderzoeksopzet toch behelst dat de praktijk aan het onderzoek wordt aangepast, geeft de onderzoeker uitleg waarom dit gebeurt.

Hij maakt duidelijk waar en waarom in het onderzoek gekozen wordt voor de wetenschappelijke relevantie en waar en waarom voor de praktijkrelevantie.

¹ In deze paragraaf werd gebruik gemaakt van Van Gastel. *Handreiking praktijkgericht onderzoek. Een handreiking bij het indienen van een praktijkgerichte onderzoeksaanvraag*. Den Haag: ZonMw. (2010).

² Een voorbeeld hiervan is onderzoek naar de ontwikkeling van eHealth oplossingen die niet zozeer passen in de bestaande praktijk en werkwijzen, maar deze juist veranderen en optimaliseren.

- Het uitproberen van nieuwe oplossingen en werkwijzen betekent dat de praktijk per definitie verandert als gevolg van de beoogde innovatie.
- Het beantwoorden van de vraagstelling is methodologisch uitvoerbaar.
- Het onderzoek gebeurt met behulp van wetenschappelijke onderzoeksmethoden die een betrouwbaar en valide antwoord geven op de vraagstelling.

5) De gehanteerde onderzoeksmethoden zijn geschikt voor onderzoek in de praktijk.

Er kan sprake zijn van (een mix van) kwalitatieve en kwantitatieve methoden die passen bij het praktijkgericht onderzoek.

6) De onderzoeksopzet geeft blijk van flexibiliteit zodat inspelen op situationele veranderingen in de praktijk mogelijk is.

De onderzoeksmethode moet kunnen inspelen op veranderingen in de praktijk. Het onderzoek voorziet daarom ook in een inschatting van mogelijke contextuele wijzigingen in de praktijk en consequenties voor het onderzoek. Het gaat hier om criteria voor beoordeling van een onderzoeksvoorstel. Dat betekent dat opschaling naar volledige inzet niet altijd binnen de scope van de projectaanvraag zit. Projectvoorstellen moeten tijd en middelen reserveren voor het doen van aanbevelingen ten aanzien van opschaling.

Tevens moeten zij tijd en middelen reserveren voor uitloop als gevolg van eventuele praktische problemen. Onderzoek in de praktijk kan nogal weerbarstig zijn (respondenten die overlijden, medewerkers die een andere baan krijgen, organisaties die gaan reorganiseren of fuseren). Praktijkgericht onderzoek is daardoor extra uitdagend, maar het betekent ook dat een mooi voorstel, door allerlei omstandigheden methodologisch minder perfect eindigt dan van te voren werd verwacht.

Flexibiliteit blijkt onder meer uit:

- Kleine, op elkaar volgende deelonderzoeken
- Flexibiliteit in het ontwerp van het design

7) Beschreven is hoe de praktijk deelneemt aan het onderzoek en wat de meerwaarde hiervan is.

De keuze voor de betrokkenheid als onderzoeker of als onderzochte (respondent, informant of stakeholder) is onderbouwd vanuit methodologisch oogpunt maar ook vanuit de (praktische en strategische) mogelijkheden en voorkeuren van de praktijk.

Ten aanzien van de validiteit en betrouwbaarheid beargumenteert de onderzoeker de keuzes die gemaakt worden, hoe groot het risico is van minder valide en/of betrouwbare gegevens en hoe dit risico verkleind wordt:

- bv. hoe in een situatie waarbij de onderzoeker deel uitmaakt van de te onderzoeken werkelijkheid de objectiviteit vergroot wordt.
- bv. hoe in een situatie waarin gewerkt wordt met informanten de gegevens die zij over anderen verstrekken juist zijn.

Indiening en samenwerking

8) Het onderzoek is gepland en wordt uitgevoerd vanuit zowel praktijk- als onderzoeksinstellingen.

Uit de aanvraag en het verloop van het onderzoek blijkt dat de praktijkinstelling de centrale stakeholder van het onderzoek is. De inbreng van de professionals van de werkvloer is gewaarborgd.

Het onderzoek kent officiële documenten waaruit het (formele) commitment van het management blijkt. Het feit dat het management het onderzoek ondersteunt blijkt onder meer uit het gegeven dat de praktijkinstelling ruimte maakt om het onderzoek uit te voeren.

Ten aanzien van de onderzoeksresultaten is zowel sprake van professionele, maatschappelijke als wetenschappelijke impact.

9) De doelen van elke direct betrokken instelling om mee te werken aan het onderzoek zijn concreet beschreven, haalbaar en met elkaar verenigbaar.

Het onderzoeksvoorstel laat expliciet zien dat over de doelen is gecommuniceerd, dat deze door zowel de praktijkinstelling als onderzoekers gewenst worden en als haalbaar en verenigbaar zijn aangeduid. Dit blijkt uit het feit dat beide partijen het projectvoorstel ondertekend hebben. Indien de onderzoekers bijvoorbeeld de intentie hebben een cohortstudie of een patiëntenserie uit te voeren is het van belang hier helder met de praktijkinstelling over te communiceren zodat duidelijk is aan welke randvoorwaarden moet zijn voldaan. Dit kan betekenen dat de praktijkinstelling maatregelen neemt om hieraan te voldoen, of dat de onderzoeker genoeg moet nemen met een minder strak design (dat dan wel moet passen bij doelstelling/vraagstelling).

10) Onderzoek als leerervaring

Voor de professionals in de praktijk fungeert het onderzoek als leerervaring hoe op een systematische manier problemen gesignaleerd kunnen worden en een vraagstelling ontwikkeld en beantwoord kan worden.

Resultaten

11) De resultaten zijn toepasbaar in de praktijk en bieden de praktijk handvatten voor verandering.

In het onderzoek is helder hoe de resultaten (op termijn) kunnen bijdragen aan innovatie van de praktijk. Als sprake is van een onderzoek dat een tussenstap vormt naar een toepasbaar resultaat is duidelijk hoe de tussenstap leidt tot een uiteindelijk praktisch resultaat. Het vaststellen hoe een en ander in de praktijk kan worden toegepast kan echter ook onderdeel zijn van het onderzoek.

Distributie en implementatie

12) Het onderzoek geeft aan hoe de (toekomstige) gebruikers de resultaten (kunnen gaan) gebruiken en mogelijk doorontwikkelen.

Het onderzoek geeft een overzicht van acties waarmee de implementatie van resultaten in de praktijk bereikt kan worden dan wel hoe de resultaten kunnen worden gebruikt bij mogelijke vervolgprojecten.

4) AANBEVELINGEN

Om ervoor te zorgen dat deze kenmerken, randvoorwaarden en kwaliteitscriteria voor praktijkgericht zorgonderzoek effect hebben, doet de projectgroep een aantal aanbevelingen.

Het is van belang dat dit document door ZonMw en de HBO-raad wordt vastgesteld als officieel richtinggevend document. Voor de HBO-raad betekent dit dat het document, net als de *Gedragscode praktijkgericht onderzoek*, verspreid wordt onder alle hogescholen.

Voor ZonMw betekent dit dat het document het kader is op grond waarvan onderzoeksaanvragen op hun mate van praktijkgerichtheid beoordeeld worden. Het document moet openbaar zijn voor onderzoekers die bij ZonMw een aanvraag voor praktijkgericht zorgonderzoek gaan indienen. Bij het beoordelen van de ingediende aanvragen praktijkgericht zorgonderzoek is belangrijk dat in de beoordelingscommissie hoogleraren en lectoren zijn vertegenwoordigd die ervaring hebben met praktijkgericht onderzoek en de kenmerken, randvoorwaarden en kwaliteitscriteria kunnen hanteren bij het beoordelen van een voorstel.

Het is aan te bevelen dat hogescholen en universiteiten het document als standaard introduceren bij de hoogleraren/lectoren en onderzoekers die praktijkgericht onderzoek in de zorg uitvoeren en begeleiden. Het document kan bij het voorbereiden, tussentijds evalueren en beoordeling na afloop fungeren als toetssteen voor het doen van praktijkgericht zorgonderzoek.

Een aanbeveling is dat het Forum voor Praktijkgericht Onderzoek een expertisegrup van zorglectoren instelt die dit document in samenwerking met onderzoekers van hogescholen en universiteiten blijvend evalueert en waar nodig aanpast. Belangrijk is dat het document via de website van het Forum voor Praktijkgericht Onderzoek gedownload kan worden (www.lectoren.nl).

Van de door ZonMw ontwikkelde wiki is tijdens het werken aan dit project door de meeste lectoren geen gebruik gemaakt omdat de wiki in het begin niet direct toegankelijk en gebruikersvriendelijk was. De lectoren maakten gebruik van andere manieren van reageren op de documenten en bleven deze hanteren tijdens het project. In de toekomst kan de samenwerking tussen zorglectoren in een expertisegrup van deze wiki gebruik maken. Het is een geschikt middel om digitaal de discussie aan te gaan doordat de opinie van iedereen en de reacties op opinies tegelijk zichtbaar zijn.

BRONNEN

- Andriessen, D., Onstenk, J., Delnooz, P., Smeijsters, H. & Peij, S. (2010). *Gedragscode praktijkgericht Onderzoek in het HBO*. Den Haag: HBO-raad.
- Berkers, W. (1998). *Praktijkgericht onderzoek en methodiekontwikkeling*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Drooge, L. van & Meulen, B. van der (2009). Beoordelen van de maatschappelijke kwaliteit van onderzoek, *HO-Management*, 1 (8), 6-8.
- Gastel, W. van (2010). *Handreiking praktijkgericht onderzoek. Een handreiking bij het indienen van een praktijkgerichte onderzoeksaanvraag*. Den Haag: ZonMw.
- Gezondheidsraad (2010). *Gezondheidsonderzoek aan hogescholen*. Den Haag: Gezondheidsraad.
- Harinck, F. (2009). *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Amsterdam/ Apeldoorn: Garant.
- HBO-raad (2009). *Naar een duurzaam onderzoeksklimaat. Ambities en succesfactoren voor het onderzoek aan hogescholen*. Utrecht: HBO-raad.
- Holland, C., Plomp, M. & Veldkamp, J. (2009). *Naar een analysekader voor RAAK projecten. Case study van vier RAAK projecten*. Utrecht: Dialogic.
- Migchelbrink, F. (2010). *Praktijkgericht onderzoek in zorg en welzijn*. Amsterdam: SWP.
- Verschuren, P. (2009). *Praktijkgericht onderzoek. Ontwerp van organisatie- en beleidsonderzoek*. Amsterdam: Boom.
- Wester, F., Smaling, A. & Mulder, L. (red.)(2000). *Praktijkgericht kwalitatief onderzoek*. Bussum: Coutinho.

